

2. DOCTORALE PROEFSCHRIFTEN -- THESES DE DOCTORAT

Jean-Claude BURGELMAN, *De Belgische openbaarrechtelijke omroep als resultante en inzet van politieke machtsstrategieën. Strukturele, personele en inhoudelijke konsekwenties van de partijpolitisering op het Belgisch omroepbestel (1944-1961)*, V.U.B., 1986, promotor : E. Witte.

In dit proefschrift werden twee geïnterrelateerde, vaak bediscussieerde maar weinig akkuraat empirisch onderzochte, onderzoeksgebieden behandeld. Namelijk : de Belgische openbaarrechtelijke omroep en de rol van de politieke partijen in de Belgische samenleving. De bedoeling was, op het empirisch niveau vertaald, de preciese relatie tussen beiden vast te stellen ("in welke mate is de omroep het produkt van politieke machtsprocessen"), en van daaruit op het komunikatiewetenschappelijke niveau beschouwd, een aantal nuanceringen bij de courante theorievorming aan te brengen.

Het bronnenmateriaal dat daarbij gekonsulteed werd is in overwegende mate eersterangs. Naast de publiek toegankelijke archieven (KADOC, AMSAB, BBC Written Archives, e.a.), werd dan ook vooral beroep gedaan op tot nog toe niet ontsloten archiefmateriaal emanerende van de hoogste omroepbeleidsinstanties zelf. Zo konden de volledige notulen van de Raad van Beheer en de Vaste Commissie (1942-1960), de voorbereidende stukken daartoe (meer dan 1135 verschillende dossiers), de nota's van de administrateurs-direkteurs-generaal, en dergelijke meer voor de gestelde periode worden gekonsulteed.

De hypothese luidde daarbij dat in een veranderende massademocratie de politieke partijen noodwendige belangenmaximalisatie en -verdedigingsstrategieën ontwikkelen t.a.v. maatschappelijke instituten, en dus ook de massamedia. Daaruit volgt, tegengesteld aan het gangbare discours, dat de "gespannen" relatie tussen omroep en politiek niet okkasideel kan zijn (enkel bij verkiezingen bijvoorbeeld), noch incidenteel van karakter (enkel voor zgn. "gevoelige" onderwerpen) of uitsluitend aan extreme politieke krisissen gebonden (kabinetskrisissen). Daaruit volgt ook dat de afhankelijkheidsrelatie van de omroep tot de politieke wereld meer moet zijn dan louter personele kontakten (op het niveau van de RVB) of moeilijk verifieerbare machinaties (politieke pressie). Plausibelerwijze kan deze dependetieverhouding enkel struktureel, permanent, geïnternaliseerd en globaal zijn.

Dit werd op drie niveaus (struktuur, personeels- en informatie-

beleid) geverifieerd. In een eerste deel van het empirisch onderzoek werd de impact van de politieke partijen op de structurering van het na-oorlogse bestel nagegaan. Aangetoond werd dat de "keuze" ten voordele van een monopolie het resultaat was van een subtiel belangenkompromis tussen de drie zogenaamde traditionele (lees dominante) partijen in de Belgische politiek, onder meer gericht op een totale controle van de audiovisuele communicatie, ook ten nadele van andere oppositionele politieke krachten als de kommunisten.

Een tweede luik van het empirisch onderzoek hield zich bezig met de vraag hoe de transmissie tussen het externe politieke controlemotief van de partijen en het objekt daarvan, het informatie- en nieuwsbeleid tot stand komt. De literatuur gewaagt hier van de politisering van het omroeperspersoneel, maar de vraag is hoe dat fenomeen zich ontwikkelt, tot op welke niveaus het doordringt, of er weerstand te bespeuren is vanwege het journalistiek-kultureel personeel zelf en vooral of de politisering kan ingeperkt of beperkt worden.

Vastgesteld werd (voor ongeveer 300 journalistiek-kultureel personeel en medewerkers) dat die politisering duidelijk een partijpolitisering was, geldig op alle niveaus van de omroep en met een determinerend karakter (rekruterings- en promotiebepalend).

In een laatste onderdeel werd dan de impact van dit alles op de inzet van de partijpolitieke controle, namelijk het informatiebeleid, nagegaan. Niet alleen de getroffen maatregelen in krisistijd (Koningskweszie, schoolstrijd e.d.m.) werden geïnventariseerd, maar er werd gepoogd het hele informatiebeleid (ook in "rustige" periodes) te rekonstrueren. Dit liet toe vast te stellen dat wat in krisistijd gebeurde feitelijk niet meer was dan logische emanaties van een algemeen beleid en niet als plotse erupties van autoritair informatiedirigisme.

Als besluit voor dit onderzoek kon dan ook gesteld worden dat het Belgische omroepbestel niet alleen inzet, maar ook resultante van de (tripartiete) partijpolitieke belangenmaximalisatie is. Met als doel : de beheersing van de informatie- en nieuwsagenda; met als instrument : de politisering van het personeel; en met als noodzakelijke omkadering daartoe een parastataal, monopolistisch statuut.

Dit alles omdat de partijpolitisering van de omroep moet gesitueerd in het perspectief van de veranderende functie van de politieke partijen in een massademocratie, en zodoende, eigenlijk niet meer is dan de logische emanatie van de gestelde machtsverwervingsstrategieën. Het feit dat de omroepwet van 1960 daar niets aan veranderde, maar in feite een konsolidatie betekende van de vastgestelde fenomenen, versterkt alleen maar de pertinentie ervan.

Tot slot was het, op basis van het feit dat voor de eerste maal een instelling van het Belgisch politiek-administratief kompleks van

binnenuit en op het allerhoogste niveau kon bestudeerd worden, mogelijk een kritische reflectie te maken over de waarde en relevantie van de verzuilings-, politiserings- en pacifikatietheorieën als verklaringsmodel voor de na-oorlogse Belgische politiek.

(J.C. BURGELMAN)

Machteld DE METSENAERE, *Taalmuur : sociale muur ? De 19e eeuwse taalverhoudingen te Brussel als resultante van geodemografische en sociale processen*, V.U.B., 1986, promotor : E. Witte.

Deze doktoraatsthesis, die een analyse en verklaring van de 19e eeuwse Brusselse taalverhoudingen beoogt, vormde de onderzoekopgave van M. De Metsenaere in het kader van het historisch onderzoeksluik binnen het Centrum voor Interdisciplinair Onderzoek naar de Brusselse Taaltoestanden. In het empirisch gedeelte van het onderzoek kwam de eerste officiële talentelling, in 1842 door A. Quetelet te Brussel georganiseerd, centraal te staan. Via het inschakelen van de computer en na aanvulling met andere sociale en demografische bronnen kon in een eerste fase het belang onderzocht worden van de geografische en sociale componenten van de Brusselse taalverhoudingen. Aan de hand van factoranalyse op de op straatniveau verwerkte tellingsgegevens werd onderzocht in hoeverre de band tussen taalgebruik en sociale klasse een feit was en welke factoren taalbepalend werkten. Een toepassing van clusteranalyse op hetzelfde materiaal liet ons toe deze problematiek in een ruimtelijke dimensie te plaatsen en te onderzoeken of en in hoeverre homogene sociale en linguïstische stadsbuurten konden afgebakend worden. De via factoranalyse bekomen resultaten vormden de basis van een steekproef, waarin de straat het belangrijkste verwerkingsniveau vormde. Vervolgens werden verschillende sociale en demografische bronnen gedepouilleerd voor 2310 steekproefgezinnen, zijnde een 11.000-tal individuen. Voor de verwerking van dit materiaal werd eveneens de computer ingeschakeld. Het SPSS-programma en een experimentele multicriteria-analyse vormden de leidraad voor verwerking.

De titelformulering : "Taalmuur : Sociale Muur ?" refereert naar de veronderstelde band tussen taalgebruik en sociale klasse, naar de interpretatie van taal als een statuuselement, als een instrument van afgrenzing en mobiliteit. Het vraagteken accentueerde de bedoeling van de auteur om de veronderstelling dat sociale segregatie en linguïstische verhoudingen hand in hand gingen in het 19e eeuwse Brussel empirisch te toetsen en tevens te onderzoeken in hoeverre deze formulering diende genuanceerd.

Een eerste punt van besluit concentreerde zich op de typering

van de 19e eeuwse Brusselse taalverhoudingen, die via vroegere studies vrij stabiel mochten genoemd worden. Van een strict sociaal gescheiden taalgebruik te Brussel kon geen spreke meer zijn. Toch bevestigde dit onderzoek evenzeer dat er evenmin sprake was van een taalstudie waarin het Frans in alle sociale groepen verspreid was. De band tussen sociale klasse en taalgebruik was wel degelijk een feit. De factoranalyse reveleerde immers hoezeer nederlandstaligheid hand in hand ging met autochtoniteit en armoede. Geboren Brusselselaars vertoonden een van oudsher Vlaams karakter. Via de clusteranalyse kregen deze vaststellingen een ruimtelijke dimensie en werd een duidelijke koppeling genoteerd van sociale en linguïstische karakteristieken. De relatie tussen arbeidersklasse, nederlandstaligheid en autochtoniteit vertaalden zich immers in volkse, nederlandstalig en sterk Brusselse stratentypes en in welstellende, franstalige, door immigranten bewoonde clusters.

Het onderzoek verduidelijkte eveneens dat migratieresultanten de grootste invloed uitoefenden in franstalige buurten en vooral de burgerij versterkten. In deze buurten speelden buitenlandse burgers een niet te onderschatten rol. Het aldaar genoteerde verschil tussen de sterke delegatie van in nederlandstalig gebied geboren immigranten en het lage percentage nederlandstaligen wees op verfransing van deze specifieke nederlandstalige geïmmigreerde burgers.

Via het onderzoek werden geen aanwijzingen gevonden om de "arme, nederlandstalige immigrant" een Frans taalgebruik toe te meten. Arbeidersmigranten uit nederlandstalig gebied bewoonden immers nederlandstalige volksbuurten, waar de kans uiterst klein was om franstalige lotgenoten als buur te hebben. Autochtone arbeiders en arbeidersmigranten uit nederlandstalig gebied bewoonden bovendien dezelfde buurten, wat kan geïnterpreteerd worden als een relatief geringe afstand tussen beide groepen. Een aan de hoofdstad grenzend rekruteringsgebied met een traditie van migraties-richting-Brussel en kettingmigratie zorgden er voor dat de trek naar de stad geen absolute ruptuur met het verleden betekende. Via de aanwezigheid van streekgenoten, aangetoond via de herkomstclusters, kon het behoud van het vroegere dialect geargumenteed worden. Ook de autochtone nederlandstalige arbeidersgezinnen vertoonden sterke interne coherentie via familieaanwezigheid in het gezin en de straat en een zeer sedentaire bewoning, wat eveneens taalbehoud bepleitte.

In een volgend gedeelte werd gepoogd de impact van sociale processen op de Brusselse taalverhoudingen te achterhalen, waarbij het er vooral om te doen was de linguïstische verscheidenheid binnen beide klassen met specifieke sociale groepen te verbinden. Ook dit onderzoek bedeede het proletariaat een sterk autochtoon en neder-

landstalig profiel toe en reveleerde slechts een zeer geringe verfransing. Slechts bepaalde arbeidersgroepen, behorend tot een te Brussel sterk aanwezige arbeiderselite, lieten sterkere franstalige origines noteren, verkozen meer dan andere arbeidersgroepen kleinburgers als burens, bewoonden meer franstalige straten en kozen gemakkelijker franstalige huwelijkspartners. De vrij vroege franstaligheid van de Brusselse arbeidersbeweging, waarin de ambachtelijke arbeidersaristocratie van bijvoorbeeld typografen een grote rol speelden, was dus niet uitsluitend te herleiden tot een tot verfransing leidende typische sociale perceptie, maar vooral tot een sterke Waalse herkomst.

De ambachtelijke organisatie van de Brusselse nijverheid en de hoofdstedelijke rol van Brussel creëerden er een grote laag van kleinburgers, waaraan een ingesteldheid kan toegeschreven worden, die verfransing kon vergemakkelijken. Het gemak waarmee ze het Frans hanteerden kon immers niet alleen tot een sterke franstalige rekrutering teruggebracht worden.

Het zwaartepunt van verfransing en franstaligheid lag binnen de kleinburgerij echter duidelijk bij de bediendengroepen. Ook binnen de meer gefortuneerde burgerij profileerde de intelligentsia zich als de sterkst verfranse groep. De toegankelijkheid van exclusieve straten voor de intellectuele elite uit Vlaanderen, het gemak waarmee ze franstalige partners huwden, de veelvuldige huwelijken van Brusselaars en immigranten, konden getuigen van geringe sociale barrières en van een grote openheid naar immigranten toe. Bij deze laatste werd een grote plaats ingenomen door buitenlanders. Deze bevindingen bevestigen de vereisten van het toenmalig staatsapparaat, namelijk een grondige Franse taalbeheersing en een culturele en sociale ingesteldheid, die een ideologische en linguïstische eenheid met de top verzekerde. De industriële, financiële en commerciële elite had het franstalig cultuurpatroon nog niet volledig overgenomen : het aandeel der potentiële verfranse Vlamingen lag er veel lager.

Wie er zeker niet in slaagde om in sociale termen de grote kloof met de elite te overbruggen was de grote laag van kleine ondernemers. Ook via hun sterke Brusselse wortels sloten ze eerder bij de zelfstandig werkende ambachtslui aan.

Ofschoon het onderzoek zich beperkte tot bronnenmateriaal uit 1842, argumenteren verschillende elementen een extrapolatie van voorgaande bevindingen voor de gehele 19e eeuw. De vrij stabiele 19e-eeuwse taalverhoudingen werden gelieerd met sociale verhoudingen, die zich in grote trekken tot het einde der 19e eeuw continueerden. Een versnelde verfransing vanaf het einde van de 19e eeuw verbonden met bredere socialiseringsprocessen, waarin aan het on-

derwijs een cruciale rol werd toebedeeld. Ook de resultaten met betrekking tot de ruimtelijke socio-linguïstische patronen kregen een meer permanente waarde. De stabiliteit van nederlandstalige buurten en instrastedelijke verhuisbewegingen binnen sociaal- en linguïstisch analoge buurten bepleitten immers een continuïteit van deze ruimtelijke patronen tot diep in de 19e eeuw, tot grootscheepse saneringswerken deze relatieve stabiliteit doorbraken en Brussel van een volledig ander uitzicht — ook op linguïstisch en sociaal vlak — voorzagen.

(M. DE METSENAERE)

Luc FRANCOIS, *Elite en Gezag. Analyse van de Belgische Elite in haar relatie tot de politieke regimewisselingen, 1785-1835*, R.U.G., 1987, promotor : R. Van Eenoo.

De studie van de politiek-administratieve elite in België op het einde van de 18e en het begin van de 19e eeuw biedt interessante perspectieven voor het historisch onderzoek. In ruim veertig jaar werd het huidige België met een tiental verschillende regimes geconfronteerd : Oostenrijks, Belgisch, Frans, Nederlands en opnieuw Belgisch bestuur losten elkaar in snel tempo af.

Omdat die regimewisselingen zo snel op elkaar volgden waren tijdgenoten tot expliciete en gefundeerde stellingnamen verplicht. Keer op keer maakten ze een keuze ten opzichte van het nieuwe regime zonder dat ze wisten hoelang dit nieuwe bestuur aan de macht zou blijven. Centraal in het onderzoek was bijgevolg de relatie tussen de elite en het gezag. De kernvragen waren dan ook : hoe heeft de elite op die regimewisselingen gereageerd, hoe bedoordeelde ze elke machtsgroep en hoe heeft ze die opeenvolgingen verwerkt ? In dit onderzoek werd vooral het standpunt van de elite onderzocht en veel minder dat van het gezag. Dat laatste is immers een gegeven dat abstracter en moeilijker grijpbaar overkomt en dat hier trouwens een steeds wisselend gegeven was.

Binnen de prosopografische aanpak wordt steeds gestreefd naar een combinatie van de kwantitatieve benadering en die studies die de nadruk leggen op niet te generaliseren factoren. Het hier voorgestelde onderzoek kadert duidelijk in dit meer individueel gerichte genre. Aansluitend bij de pluralisten van het sociologisch eliteonderzoek werd de elite omschreven als een geheel van diverse groepen notabelen. Zeker in de hedendaagse maatschappij wordt de elite gezien als een zeer gedifferentieerd en diffuus geheel. Om de "Belgische elite" te vatten werd dus een atypische groep gevormd van figuren die tot de elite kunnen gerekend worden en die afkomstig waren uit

alle streken van het land. Er moesten personen bij zijn die in opeenvolgende fasen politiek succes kenden en er moesten ééndagsvlieden bij zijn. Er moesten personen bij zijn van verschillende afkomst, met een uiteenlopende opleiding en met verschillende beroepen. Er moesten uiteindelijk zowel edelen bij zijn als burgers.

Eersterangsbronnen voor dit onderzoek waren uiteraard ego-documenten van de betrokkenen zelf. Hun brieven, dagboeken en memoires moesten de noodzakelijke informatie verschaffen over wat ze werkelijk dachten en hoe ze tot een bepaalde besluitvorming kwamen. Dit soort bronnen was te zeldzaam om er uitsluitend op te steunen. Voor het onderzoek in officiële archiefinstanties werd vooral aandacht geschonken aan de Franse en de Nederlandse periode.

In een periode waarin het gezag zo vaak wisselde was de politieke opinie een factor van groot belang in de stellingnames van de elite. De tweede Franse inval van 1794 was een belangrijk scharniermoment : de Franse revolutie bevond zich toen in haar radicaalste fase : de progressieven, die meewerkten, opteeden overduidelijk voor een nieuwe maatschappijmodel. Hun politieke precedents waren gelijklopend.

De conservatieven bleven voorstander van een organisch gegroeide standenmaatschappij, wat resulteerde in afzijdigheid, soms in emigratie. Ook hun politieke precedents vertoonden analogieën.

Het Directoire (1795-1799) was een belangrijke fase in de vorming van de nieuwe staat. De elite fungeerde in die overgangperiode als link tussen oud en nieuw. De overheid, die haar formele regels nog niet kon opleggen, was vragende partij, maar kon de conservatieven nog niet onmiddellijk overtuigen. Het conservatief verzet brokkelde langzaam af onder de matigende invloed van rechtspraak en van de verkozenen vanaf maart 1797.

Onder het Consulaat en het Keizerrijk waren vooral prestige, rijkdom en politieke activiteit vóór 1789 de selectiecriteria voor het politiek personeel. Op enkele schaarse uitzonderingen na werkten allen mee, maar de progressieven van het eerste uur werden door de conservatieven gepasseerd.

De liberalen zagen in het regime van Willem I de kans om hun verlichte ideeën te realiseren. Ze waren voorstander van een sterk koninklijk gezag omdat het volk volgens hen onvoldoende ontwikkeld was om zijn verantwoordelijkheid op te nemen in een parlementair regime. Ze zagen het als hun plicht om de koning voortdurend te wijzen op de gebreken van zijn beleid. Het overheidsapparaat interpreteerde hun kritiek al vlug als openlijke oppositie, hoewel ze trouw bleven aan het koninkrijk. De conservatieven stonden vanaf het begin

veel gereserveerder tegenover het Verenigd Koninkrijk. Vooral godsdienstige motieven speelden mee. Hoewel de meesten over de bezwaren van de eed heenstapten, engageerden ze zich zonder veel enthousiasme. Hun houding was tot 1825 zeer wisselend. Na 1825 kon de koning enkel nog op de oudere liberalen rekenen. Zijn politiek ten aanzien van godsdienst en onderwijs dreef alle conservatieven en de jongere liberalen naar een verenigde oppositie.

De opstand van 1830 trok een totaal nieuwe scheidslijn door de proefgroep. De tegenstelling patriot-orangist liep dwars doorheen de categorieën conservatief-progressief. De conservatieve patriotten beriepen zich op het contract tussen vorst en volk dat Willem I geschonden zou hebben, en op het recht op vrijheid van de Belgen. De conservatieve organisten waren vooral door legitimisme gedreven toen ze de administratieve scheiding als uiterste stap aanzagen. Anders was het gesteld met de progressieve orangisten die uit vrees voor de "theocratie" of om materiële redenen voor de restauratie van het Oranjabewind opteerden en pogingen ondernamen om het nieuwe gezag omver te werpen. De progressieve patriotten hoopten een democratisch regime te kunnen vestigen. Ze droomden luidop van een republiek of van een federatie van stadsstaten.

Bij de definitieve organisatie van de Belgische staat haakten de meeste leden van de proefgroep om leeftijdsredenen af. Tijdens de revolutie zelf was al duidelijk geworden dat ze nog wel uitgesproken opvattingen hadden over de gebeurtenissen, maar dat ze niet meer tot de grote tenoren behoorden.

Naast de politieke opinie wordt ook de invloed van de familie door elitisten en prosopografen steeds naar voren gebracht. Door zijn geboorte kon het individu behoren tot een milieu dat over een politiek of sociaal-economisch aanzien beschikt. Het huwelijk werd aangegrepen om de status te bevestigen, maar meer nog om die te verbeteren.

Als gevolg van te schaarse bronnen moest de kennis tot het onderwijs worden beperkt. Vooral een opleiding als jurist genoot de voorkeur.

De filosofische overtuiging speelde in sommige fazen een belangrijke rol. Hoewel niemand van de proefgroep ongodsdienstig was, lokte de behandeling van de kerk tijdens de revolutie wel uiteenlopende reacties uit. Slechts enkelen waren bereid hun politiek engagement daarvan afhankelijk te maken.

Een stevige materiële basis betekende een belangrijke steun in hun politieke opgang. Toch woog het element rijkdom niet in alle fazen even sterk door en was het zeker geen homogeen gegeven.

Opvallend was ook het onderscheid in sociale stratificatie. In de

eerste plaats gold dit voor de verschillen tussen adel en burgerij, maar binnen de groep edelen waren er ook nog grote verschillen tussen de oude adel, de ambtsadel van de Habsburgers en de nieuw gecreëerde edelen van Bonaparte. Wie niet tot de hele hoge burgerij behoorde kon alleen in fazen van radicalisering een gooi doen naar de politieke macht.

Geen enkel van de bovengenoemde factoren was op zichzelf voldoende als verklaring voor het gedrag van de elite. Het belang van elke factor was afhankelijk van de persoon en van de concrete situatie. Met andere woorden de elite reageerde ook toen reeds volgens een cluster van factoren. Een andere vaststelling was dat de elite zich uitbreidde naar onderen toe in de richting van dat segment van de burgerij dat vóór 1789 geen politieke invloed bezat. Vooral gematigd progressieve burgers konden op die manier op een lager politiek niveau aanhaken.

Typerend tenslotte was dat precies in een periode waarin de staat niet sterk genoeg stond om haar regels te laten respecteren irrationele motieven medebepalend waren voor de relatie van het individu ten opzichte van de overheid.

(L. FRANCOIS)

G. VANTHEMSCHE, *De werkloosheid in België tijdens de crisis van de jaren 1930*, VUB, 1987, promotor : E. Witte.

De massale omvang van de werkloosheid in België tijdens de crisis van de jaren 1930 zette de verschillende maatschappelijke geledingen onder zware druk. Voor de arbeidersorganisaties, het patronaat en de openbare instanties betekende dit verschijnsel een grote uitdaging en zodoende beheerste het gedurende heel het crisisdecennium het sociaal-ekonomisch, politiek en institutionele leven. Vreemd genoeg werd dit cruciale onderwerp echter nooit op wetenschappelijke wijze benaderd. Die lakune trachtten we in onze doktoraatsverhandeling enigszins op te vullen. Om de betekenis van dit fenomeen voor de maatschappelijke protagonisten goed te begrijpen, trachtten we in de eerste plaats het konfliktuele gehalte van de werkloosheidsverzekering in de kapitalistische samenleving te benaderen, vóór het uitbreken van de crisis. De concrete strukturatie van dit raderwerk heeft een grote weerslag op het sociaal gedrag van de bevolking en op de werking van de arbeidsmarkt, een essentieel element in de werking van het kapitalistisch stelsel. Het syndikaal monopolie dat sinds het begin van de eeuw was tot stand gekomen op dat gebied, zou precies belangrijke effecten sorteren die de inzet werden van een groot-scheepse konfrontatie tussen patronaat en vakbonden.

Vooraleer hierop in te gaan, gingen we echter eerst nader in op de omvang van het basisfenomeen zelf, de werkloosheid in zijn kwantitatieve omvang en zijn sektoriële, geografische en sociologische spreiding. Na een onderzoek van de waarde van de bestaande (slechts partiële) statistische gegevens, trachtten we dus de krachtlijnen betreffende die verschillende aspecten weer te geven. Eens we klaarder zagen in de konkrete fysionomie, konden we ook een beter begrip ontwikkelen van de weerslag van dit fenomeen op de maatschappelijke aktoren : de vakbonden, die door hun spilfunctie in de werkloosheidsverzekering, zowel gekonfronteerd werden met een aanzienlijke kwantitatieve groei, als met tal van administratieve en financiële zorgen die een belemmering vormden voor hun normale aktie; het patronaat, dat in de sleutelrol van de vakbonden op dat gebied, een echte bedreiging zag voor de goede werking van de kapitalistische ekonomie; de overheden (zowel de gemeenten, de provincies en de COO's als de centrale overheid) die eveneens overspoeld waren door de administratieve en vooral financiële last van de werkloosheid.

Dit kompleks geheel aan faktoren leidde ertoe dat de werkloosheid de inzet werd van een verhitte politieke strijd. Daardoor werden we enerzijds gebracht tot de analyse van de betekenis van een sociaal krisisleid in het kader van een parlementaire democratie (waarbij we de respektieve invloed van de verschillende drukkingsgroepen en politieke aktoren trachtten af te bakenen) en anderzijds tot de studie van een belangrijke etappe in het ontstaan van de huidige sociale zekerheid (de debatten rond een grondige structurele hervorming van de werkloosheidsverzekering, nl. de instelling van de verplichte en algemene verzekering). Die debatten dienen immers als revelator voor de reële machtsinzet die aan de basis lag van de sociale zekerheid : opmerkelijk is o.m. het pleidooi van de patronale, konservatieve en liberale krachten voor een *uitbreiding* van de rol van de Staat op sociaal gebied, omdat daardoor de invloed van de vakbeweging in het sociale leven van de bevolking zou gekraakt worden.

In een laatste onderdeel van onze studie, peilden we tenslotte naar de mogelijkheden en beperkingen van een aktieve politiek van werkloosheidsbestrijding door de overheid (waarbij achtereenvolgens aan bod kwamen : de pogingen tot verruiming van de *vraag naar* arbeidskrachten, nl. door een openbare werken-politiek, door overheidssubsidiëring van privé-arbeidsplaatsencreatie, door werktijdverkorting en beurtwerkloosheid en de pogingen tot vernauwing van het *aanbod van* arbeidskrachten, nl. door uitwijzing van "rurale" arbeiders, vrouwen en vreemde arbeiders uit het industrieel circuit). De pogingen tot opeising en verplichte tewerkstelling van de werklozen werden eveneens onderzocht, maar uiteindelijk bleek slechts één

methode effectief van groot belang voor de toekomstige ontwikkeling van de arbeidsmarkt, nl. de toenemende rol van de Staat in de "versoepeling" van de interne transfermechanismen van die markt (uitbouw van bij- en omscholing en van de centrale officiële plaatsingsdiensten).

In ons algemeen besluit raakten we heel snel het probleem aan van de specificiteit van de Belgische situatie in de bredere Europese kontekst, zonder dit evenwel uit te werken : dit kan het uitgangspunt vormen van een uitgebreid nieuw onderzoek. (G. VANTHEMSCHE)

3. COLLOQUIA — COLLOQUES

OVER MONDELINGE GESCHIEDENIS GESPROKEN — Studiedag Mondelinge Geschiedenis en documentaire informatie - 11 december 1986 - Gent

De oral history-beweging krijgt in Vlaanderen stilaan vaste grond onder de voet. In een groeiend aantal centra wordt historisch onderzoek verricht dat gebaseerd is op interviews of op ander audio (visueel) materiaal.

Archivarissen en bibliothecarissen, van oudsher logistieke helpers van de onderzoekers, hebben systemen ontwikkeld die bijna volledig gericht zijn op geschreven en gedrukte dokumentatie. Vandaag dienen zij zich aan te passen. Nieuwe verwervingscriteria worden vastgelegd, nieuwe methoden worden ontwikkeld om geluids- of videobanden te produceren, te verzamelen, te ontsluiten en beschikbaar te stellen. Geluidsgeregistreerde interviews vertegenwoordigen niet enkel een nieuw medium, als historisch bronnenmateriaal bezitten ze ook een status die tal van vragen doet rijzen : Wie is de auteur van het interview ? Is het interview niet altijd een coproductie tussen informant, interviewer en bewerker ? Wat met de privacy van de geïnterviewde ?

Om mogelijkheden en moeilijkheden in dit verband te onderzoeken werd te Gent op 11 december 1986 de studiedag Mondelinge geschiedenis en documentaire informatie georganiseerd. De NFWO-contactgroep Dokumentatie- en Bibliotheekwetenschap organiseerde de dag samen met de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen (V.V.B.A.D.).

Prof. H. Balthazar, die als gouverneur van Oost-Vlaanderen de

provincieraadszaal ter beschikking stelde voor de studiedag, schetste vanuit zijn ervaring met name in de historiografie van de arbeidersbeweging, de waarde van de mondelinge geschiedenis als 'derde dimensie'. Naast de traditionele ideeëngeschiedenis, naast de golf van de kwantitatieve methode is er nood aan een mondelinge geschiedenis, een ontsluiting m.a.w. van persoonlijke herinneringen. Methodologisch op punt gesteld en ingeschakeld in interdisciplinaire navorsing, moet deze methode een belangrijke leemte vullen in het sociaal-historisch onderzoek.

Inpikkend op deze historiografische aspecten handelde Bie De Graeve, secretaris van de Internationale Vereniging voor Mondelinge Geschiedenis, over de internationale ontwikkelingen en de bestaande toepassingen in Vlaanderen. Voor het laatstgenoemde werd uitgegaan van een enquête die in het land werd verricht naar mondelinge geschiedenisprojecten in archieven en documentatiecentra, heemkundige kringen, universiteiten, sociaal-cultureel en politiek vormingswerk en tot slot musea.

Maurice De Wilde en Wilfried Verlinde hadden het van hun kant over deontologische en juridische aspecten van de mondelinge geschiedenis methode. Op een levendige wijze brachten beide verslag uit van hun ervaring van journalist, respectievelijk jurist van de Belgische Radio en Televisie. Na een inleiding over het fundamentele verschil tussen geschreven geschiedenis en geschiedenis via televisie, besprak Maurice De Wilde de voorwaarden waaraan een verantwoord gebruik van mondelinge geschiedenis volgens hem moet voldoen. Na dit betoog, dat gestoffeerd was met voorbeelden uit de BRT-reeks de Nieuwe Orde stelde Maurice De Wilde vragen aan Wilfried Verlinde. In een boeiende en bijwijlen vinnige gedachtenwisseling zette laatstgenoemde een aantal van de belangrijkste juridische aspecten op een rijtje. Hierbij legde hij de klemtoon op de problematische toestand waarin de mondelinge geschiedenis zich op dit vlak bevindt : gebrek aan een aangepaste wetgeving, gebrek aan rechtspraak terzake.

In de namiddag stelden vertegenwoordigers van Vlaamse studien- en documentatiecentra hun activiteiten voor in verband met het verwerven, ontsluiten en beschikbaar stellen van mondeling bronnenmateriaal. Jacques Van Keymeulen besprak taalkundige toepassingen zoals die vorm hebben gekregen in het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten van de RUGent. Naast het cultuurhistorisch belang en de onderzoeksmethodologische pioniersfunctie van het dialectonderzoek, schetste hij vooral de wijze waarop in het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten het materiaal op systematische wijze wordt opgevraagd door middel van interviews en vragenlijsten, alsook de wijze waarop het verwerkt wordt en tenslotte openbaar gemaakt wordt.

Een andere invalshoek kenmerkt de toepassingen in het KADOC, waar men gestart is met twee afgebakende thematische projecten. Jan De Maeyer ging uitvoerig in op zowel de historiografische doelstellingen als de gehanteerde technieken en de juridische aanpak. De ontsluiting en de bewaring enerzijds en de raadplegingsprocedure anderzijds situeerde hij in het geheel van de in het KADOC ontwikkelde documentair-technische procedures.

Als laatste spreker bracht Dirk Martin verslag uit over de mondelinge documentatie in het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Het omvangrijke en grotendeels getranscribeerde bestand van interviews is in dit centrum minder de vrucht van een doelgerichte en systematische collectievorming dan wel van de individuele projecten van de onderzoekers. Voor een diepe inhoudelijke ontsluiting en voor raadpleging van de bronnen moet men dan ook bij deze individuele onderzoekers terecht.

De studiedag te Gent (voorzitter : dr. J. Roegers en secretaris : J. Tolleneer) kende een ruime belangstelling van mensen uit uiteenlopende sferen. Onderzoekers en documentalisten werden in de gelegenheid gesteld hun activiteiten aan elkaar te spiegelen, waarbij zowel fundamentele als praktische aspecten aan bod kwamen. Mondelinge geschiedenis is klaarblijkelijk een bijzondere vorm van documentaire informatie. Archieven en documentatiecentra die vroeger eerder passieve verzamelaars van bestaande bronnen waren, zetten met het opvragen en vastleggen van mondelinge informatie stappen in de richting van een creatieve collectievorming. Dit duidt op verschuivingen in de (wetenschappelijke) informatieverzorging. Het ziet ernaar uit dat in de moderne documentatiecentra de wanden verstelbaar worden tussen navorsing en collectievorming... (J.T.)

P.S. De Handelingen van de Studiedag verschijnen in de loop van 1987 in de reeks Bibliotheekkunde van de V.V.B.A.D., Goudbloemstraat 10-12, 2008 Antwerpen. Daar ook kan de geïnteresseerde terecht voor het boekje *Mondelinge Geschiedenis en Documentaire Informatie : een terreinverkennde studie* van J. Tolleneer.